

АНДРІЙ КУРКОВ

РІЗДВЯНИЙ
СЮРПРИЗ

Харків
«ФОЛІО»
2019

*Пам'яті
Марцеліюса Мартинайтиса,
великого литовського поета*

Розділ 1. ШЕШТОКАЙ. 20 ГРУДНЯ 2007 РОКУ

Земля не сліпа, вона свої очі навіть на ніч не заплющує. Дивиться величезними зіницями — океанами, морями й озерами — в темряву, в небо! Все бачить і все віддзеркалює. І тільки ніхто не знає, мабуть, чи зберігає вона побачене в пам'яті. Й якщо береже, то як? І де її пам'ять криється? Можливо, через ось такі безмовні запитання людина часто вважає себе очима землі і намагається зберегти побачене, переказати його, занотувати та сховати в архіви. І так людина намагається писати історію землі, хоча насправді пише лише історію, побачену власними очима.

Людина звикла довіряти своїм очам, своїм вухам, своїй пам'яті.

Але одна річ — людський погляд, а зовсім інша — погляд землі, бездонний і нескінченний. У ньому легко потонути і думками, і тілом. У ньому — в цих океанах, морях та озерах — уже потонули мільйони людей. І тих, хто намагався писати історію землі, насправді нотуючи лише свою власну історію, і тих, хто не намагався.

Є одна велика різниця між поглядом землі та поглядом людини. Земля завжди дивиться вгору, в небо, а людина — навколо себе, іноді вдалину, іноді в небо, коли відчуває на собі чийсь погляд, що вигулькує звідти. Земля дивиться в небо завжди. Землі байдуже все, крім того, що нагорі, над нею. А над нею завжди воно — то синє, то чорне, то сіре. А ще іноді сонце, іноді хмари, іноді миготливий вогник авіалайнера чи блискуча точка засланого людьми, зробленого ними ж із блискучого металу космічного шпигуна з узагальнюючою назвою «Супутник», що рухається по між зір. Ці «супутники» — єдина спроба людства розгорнути свій погляд униз, на землю. Мабуть, перші вчені мріяли, щоб погляд

землі та «погляд» супутника колись зустрілися. І щоб супутник сфотографував реакцію землі на цей жарт розумних людей. Перші вчені вже померли. А наступні забули або не знали про задум перших. Вони намагалися за допомогою супутників розгледіти всі стежки в лісах і всі кораблі, особливо військові, на морях. І не було для них серйознішої перешкоди в своєму спогляданні землі, ніж важкі, навантажені снігом хмари, що поспішають укрити землю білосніжною шубою, щоб могла вона перезимувати в теплі.

Ось і цього разу супутнику, що пролітав над Східною Литвою, нічого не вдалося розгледіти. Він навіть не помітив, як гарно на землю, вже місяць, як укриту снігом, падає новий.

20 грудня 2007 року, близько опівночі, хмари, звільнившись від снігового вантажу, очистили небо над лісом біля містечка Анікщяй. Полетіли на «дозаправку». І ліс, обтяжений новим снігом на лапах ялинок і кронах сосен, перестав шуміти, затих і прислухався. Над засніженими кронами високих струнких сосен на єдиному в цьому лісі пагорбі блимав червоний вогник маяка. Таким же червоним мерехтінням згори, з-під насупленого грудневого неба, йому відповідав літак у небі. Чужий літак, який не з цієї землі злетів і не на цю землю сяде.

Земля, що підживлювала коріння цього лісу, була не настільки мала, щоб не знайшлося місця для злітної смуги. Але і не настільки велика, щоб завантажити власними жителями свої ж літаки. Не можна ж зобов'язати кожного литовця раз на місяць купувати собі авіаквитки і кудись летіти. Не можна і небезпечно. Та й навіть, якщо є море, річки, озера, якщо є човни та кораблі?! І навіть високий маяк із червоним вогником посеред Анікщяйського лісу за триста кілометрів від морського узбережжя! Є і залізниця, і навіть вузькоколіяка є, якою з Анікщяя до Паневежиса можна доїхати. Є все, щоб почуватися вільним і через це почуття відмовитися від поспіху. Вільні люди нікуди не квапляться. Тому і спізнитися не можуть. Не поспішають і частіше дивляться собі під ноги. Тому й спотикаються рідше.

20 грудня 2007 року за чверть до опівночі до шлагбауму біля села Шештокай, що загубилося десь поміж Кальварією та Лаздіяєм на самому краєчку литовської землі, далеко від Анікщяйського

лісу, без поспіху підійшов якийсь старий. Підійшов упевненою, але по-особливому хиткою ходою. Підійшов і зупинився кроків за п'ять, прямо на дорозі, яку цей шлагбаум своєю смугастою стрілою перегороджував.

У будиночку, пофарбованому в зелене, що стояв ліворуч, світилося два вікна. Домашнє, трохи приглушене світло падало з них на засніжену дорогу. І навіть смугастий шлагбаум виблискував, хапаючи на собі рикошет віконного світла, що вдаряється спочатку об сніг, а відтак розкидає свої жовті бризки найближчими до вікон околицями.

Двері рипнули. Вийшов на дерев'яний поріг прикордонник без шинелі. Задер голову догори, поглянув на лампочку, що висіла під дашком. Потягнувся до неї двома руками. «Мабуть, замерзла!» — подумав він. І, схопившись лівою рукою за патрон, а правою — за лампочку, повертів її туди-сюди. І спалахнула лампочка, розбужена руками прикордонника. А той, задоволений своїм досягненням, усміхнувся, вдихнув морозне повітря та видихнув його парою. З півхвилини він старанно робив вигляд, що не помічає старого, котрого раптове світло лампочки примусило примружитися й озирнутися. Але потім прикордоннику стало незручно і він звернув на стороннього свій погляд, кивнув. Старий, котрий спостерігав за прикордонником, кивнув у відповідь і, витягнувши з кишені короткого сірого пальта з піднятим коміром старомодний кишеньковий годинник, відкинув накривку циферблата. Вісім хвилин до півночі.

— Може, зайдете? — спитав ввічливо прикордонник.

— Може, й зайду, — відказав старий, але з місця не зрушив.

— Та заходьте вже, — повторив своє запрошення військовий. — У нас і чай є, і дещо міцніше!

— Що ж це таке? — здивувався вголос старий. — Ви всіх без винятку готові до себе запрошувати? Та й хіба дозволено пити на кордоні?

— Сьогодні можна, — зітхнув прикордонник. — Сьогодні такий день, що можна.

І він відчинив двері, зайшов у будиночок й огледівся. Стариган піднявся трьома сходинками, акуратно заносючи над кожною

праву ногу, що не гнулася в коліні і закінчувалася не важким черевиком, як ліва, а гумовим підбором, прибитим до дерев'яної щиколотки.

У великій кімнаті прикордонної застави пахло корицею та гвоздикою. На маленькій електроплитці пускав із носика пару синій емальований чайник. На підвіконні між двох вазонів зі старими алое стояла приземкувата, не вища за самі вазони, пляшка «Жальгіріса». Поруч — маленькі чарки. А на стіні над письмовим столом висів портрет президента Адамкуса.

Старий перевів погляд із президента на трьох прикордонників. Похитав головою.

— Хто ж так кордон охороняє? — здивовано спитав він.

— Ми закриваємося, — сумним, безбарвним голосом пояснив незнайомий офіцер і розвів руками, показуючи, що більше він нічого вдіяти не може.

— Кордон закриваєте? — перепитав старий.

— Навпаки. Відчиняємо. А от прикордонний пункт більше не потрібен, — сказав інший прикордонник.

— І куди вас переводять?

— Кого куди, — зітхнув третій. — А я, вочевидь, поїду за нього, за кордон, — він кинув не дуже радісний погляд у вікно.

— Либонь, є ж такі країни, в яких бракує прикордонників, — задумливо промовив старий знову після недовгої паузи. — Але ці країни або хворі, або великі... Або і те й інше!

Розділ 2. ХУТІР ПІЄНАГАЛІС. НЕПОДАЛІК ВІД АНІКЩЯ

Дід Йонас, зайшовши в будинок із двома цеберками, повними чистого оксамитового снігу, зупинився на гумовому килимку.

Світло коридорної лампочки відсвічувало в калюжах, що розповзлися довкола виставлених під стіною у вільному напівпорядку черевиків і чобітків. З пари чоловічих коричневих черевиків стирчали все ще стиснені судомою морозу шнурівки.

Опустив старий Йонас відра перед собою. Підняв мітлу, що лежала тут же, біля дверей, обмів нею сніжок зі своїх чобіт і відразу ж перевзувся в сірі фетрові капці більшого, ніж треба, розміру. У них можна було човгати підлогою, не підіймаючи ноги. І дід Йонас, підхопивши цеберка зі снігом, «прослизнув» коридором до перших дверей зліва, дерев'яних і безліч разів фарбованих у різний колір, через що в усіх гостей цього затишного хутірського будиночка з'являлося враження, що такі двері можуть провадити тільки в інший, паралельний світ. Якщо придивитися до них, то зшкрябана фарба в різних місцях видавала їхнє червоне, біле і навіть синє минуле. Хоча якось дід зафарбував їх благородною зеленою фарбою, не яскравою, матовою. Все інше в коридорі було «оновленим» на вимогу внучки Ренати, котра жила на власній половині господи, за зовсім звичайними, але також добротними, не фарбованими дерев'яними дверима праворуч у коридорі. За її дверима дзвенів сміх, чулися молодечі голоси.

Дід Йонас повернувся в коридор зі шваброю. Витер підлогу навкруги. Посміхнувся, збагнувши по взуттю, що за овальним столом у вітальні Ренати зібралось цього вечора шестеро, якщо рахувати й її саму. Зібралися три пари. Отже, будуть мріяти. Що вони там святкують?! До Нового року ще десять днів! Могли б і зачекати.

* * *

— Нам потрібен капелюх! Піди попроси у діда! — Вітас втупився бешкетним і водночас вимогливим поглядом у Ренату.

— Він капелюхів не носить! Ну гаразд!

Рената постукала в зелені двері.

— Діду, можна? — гукнула вона і потягнула за ручку.

Зазирнула. Дід Йонас сидів у кріслі під вікном. Над головою світилася лампочка торшера. На носі — окуляри в кістяній оправі дивного, майже бурштинового кольору. В руках — книга.

— Можна у тебе каструлю узяти?

— Бери! А що варити будеш?

— Майбуття, — пожартувала Рената і пройшла в його кухню, в якій пательні, каструлі й інші ємності та пристосування для приготування їжі висіли, зачеплені за довгі та загнуті догори цвя-

хи, вбиті в колоди стіни рядами аж до самої стелі. Вони немов прикрашали невелике та трохи присадкувате віконце, яке абсолютно не було схоже на інші вікна в їхньому будинку.

Це віконце трохи скидалося на середньовічну бійницю, немов той, хто задумав цей будинок, вважав кухоньку останнім бастіоном. Або ж розмір вікна свідчив про небажання господаря, щоб за ним могли знадвору спостерігати за трапезою?!

Рената зняла з цвяха велику каструлю і забрала до себе.

Дід Йонас відклав книжку на широкий підлокітник крісла, піднявся і собі зазирнув у кухню, де під віконцем на дерев'яній підлозі в двох відрах танув сніг.

Старий дивився на вже потемнілий від домашнього тепла сніг, який готується стати водою, що потім перетвориться на чай. Дивився і намагався відчутти смак сніданку на своєму язичку. А язичок «мовчав», як справжній, вірний присязі солдат ворожої армії, узятий у полон. Він не видавав навіть натяку на смак. Він, язичок, і так був непридатним і щодо смаку їжі «підсліпуватим». Звісно, це через старість. Нічого від язичка не добившись, Йонас підійшов до вмивальника і все зрозумів: він сьогодні не снідав! Адже якщо б снідав, то обов'язково помив би за собою тарілку і тепер вона сушилася б на залізній решітці якраз на рівні його очей. А навіть якби й не помив, то лежала б вона, тарілка, в раковині вмивальника!

— Дивно, а голоду немає! — прошепотів старий.

Озирнувся на холодильник, перевів погляд на кошик із картоплею під міцним дубовим столом. Погляд сам перестрибнув на віденський стілець, крихкий, тоненький, але який вже років із сімдесят, а то і більше жив в їхньому будинку. Звідки ж він узявся?!

Йонас присів на нього, вперся ліктями в стільницю.

І згадав, як на цьому стільці сидів восени сорокового року минулого століття радянський офіцер і випишував Йонасу, тоді ще підлітку, якийсь папір, за яким його мали відразу ж забрати в Червону армію. А потім цей офіцер випитував довго дорогу до Біржай¹. І Йонас, насилу розуміючи російську, малював йому план стежки через ліс до битого шляху, який мав би вивести цю-

¹ Біржай — містечко в литовській Аукштайтії.

ЗМІСТ

ОПОВІДАННЯ

Переклад В. Бойка

Різдв'яний сюрприз	5
Моя улюблена різниця.....	17

ШЕНГЕНСЬКА ІСТОРІЯ

Переклад Є. Танавського

Розділ 1. Шештокай. 20 грудня 2007 року	31
Розділ 2. Хутір Піенагаліс. Неподалік від Анікщяя	34
Розділ 3. Шештокай	41
Розділ 4. Вільнюс	43
Розділ 5. Лондон	47
Розділ 6. Дорога на Августів. Підляське воєводство	50
Розділ 7. Париж	53
Розділ 8. Анікщяй	55
Розділ 9. Лондон	65
Розділ 10. Париж	67
Розділ 11. Піенагаліс. Неподалік від Анікщяя	71
Розділ 12. Дорога на Ломжу. Підляське воєводство	77
Розділ 13. Лондон	85
Розділ 14. Париж	87
Розділ 15. Анікщяй	91
Розділ 16. Лондон	98
Розділ 17. Бжежніци. Мазовецьке воєводство	105
Розділ 18. Париж	114
Розділ 19. Лондон	118

Розділ 20. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	121
Розділ 21. Париж	129
Розділ 22. Десь між Згожельцем і Герліцем	135
Розділ 23. Лондон	137
Розділ 24. Анікшяй	140
Розділ 25. Париж	145
Розділ 26. Лондон	149
Розділ 27. Земля Заксен	158
Розділ 28. Анікшяй	160
Розділ 29. Париж	167
Розділ 30. Сейнт Джорджез Гілз. Графство Суррей	173
Розділ 31. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	176
Розділ 32. Земля Заксен	182
Розділ 33. Сейнт Джорджез Гілз. Графство Суррей	187
Розділ 34. Париж	190
Розділ 35. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	198
Розділ 36. Сейнт Джорджез Гілз. Графство Суррей	204
Розділ 37. Лейпциг. Земля Заксен	211
Розділ 38. Париж	214
Розділ 39. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	216
Розділ 40. Сейнт Джорджез Гілз. Графство Суррей	221
Розділ 41. Париж	229
Розділ 42. Єна. Земля Тюрингія	238
Розділ 43. Анікшяй	241
Розділ 44. Сейнт Джорджез Гілз. Графство Суррей	245
Розділ 45. Париж	253
Розділ 46. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	258
Розділ 47. Десь між Єною і Фульдою. Земля Тюрингія	261
Розділ 48. Сейнт Джорджез Гілз. Графство Суррей	269
Розділ 49. Париж	273
Розділ 50. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	276
Розділ 51. Сейнт Джорджез Гілз. Графство Суррей	284
Розділ 52. Фульда. Земля Гессен	291
Розділ 53. Париж	299
Розділ 54. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	302
Розділ 55. Сейнт Джорджез Гілз. Графство Суррей	307

Розділ 56. Париж	309
Розділ 57. Десь між Вюрцбургом і Штутгартом. Земля Баден-Вюртемберг	319
Розділ 58. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	322
Розділ 59. Сейнт Джорджем Гілз. Графство Суррей	328
Розділ 60. Париж	333
Розділ 61. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	343
Розділ 62. Десь між Етлінгеном і Оффенбургом. Земля Баден-Вюртемберг	347
Розділ 63. Сейнт Джорджем Гілз. Графство Суррей	352
Розділ 64. Париж	356
Розділ 65. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	365
Розділ 66. Сейнт Джорджем Гілз. Графство Суррей	372
Розділ 67. Оффенбург. Земля Баден-Вюртемберг	376
Розділ 68. Париж	379
Розділ 69. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	387
Розділ 70. Сейнт Джорджем Гілз. Графство Суррей	397
Розділ 71. Париж	403
Розділ 72. Оффенбург. Земля Баден-Вюртемберг	418
Розділ 73. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	425
Розділ 74. Сейнт Джорджем Гілз. Графство Суррей	435
Розділ 75. Париж	438
Розділ 76. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	444
Розділ 77. Міттельброн. Альзас	451
Розділ 78. Маргейт. Графство Кент	453
Розділ 79. Десь між Діжоном і Бйоном. Бургундія	457
Розділ 80. Неподалік від Анікшяя	473
Розділ 81. Маргейт. Графство Кент	479
Розділ 82. Десь між Фліном і Луневілем	483
Розділ 83. Париж	488
Розділ 84. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	499
Розділ 85. Апстрит. Кент	507
Розділ 86. Лілль	512
Розділ 87. Десь між Луневілем і Сен-Дізьє	525
Розділ 88. Піенагаліс. Неподалік від Анікшяя	528
Розділ 89. Апстрит. Кент	535

Розділ 90. Лілль	539
Розділ 91. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	547
Розділ 92. Десь між Сен-Дізье та Ремсом	553
Розділ 93. Маргейт. Графство Кент	557
Розділ 94. Фарбус. Норд-Па-де-Кале	562
Розділ 95. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	568
Розділ 96. Маргейт. Графство Кент	571
Розділ 97. Летовище Кале-Дюнкерк. Норд-Па-де-Кале	581
Розділ 98. Фарбус. Норд-Па-де-Кале	585
Розділ 99. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	595
Розділ 100. Маргейт. Кент	600
Розділ 101. Аррас. Норд-Па-де-Кале	603
Розділ 102. Дюнкерк. Нор-Па-де-Кале	609
Розділ 103. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	611
Розділ 104. Маргейт. Графство Кент	617
Розділ 105. Фарбус. Норд-Па-де-Кале	625
Розділ 106. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	636
Розділ 107. Дюнкерк. Норд-Па-де-Кале	641
Розділ 108. Маргейт. Графство Кент	648
Розділ 109. Фарбус. Норд-Па-де-Кале	663
Розділ 110. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	673
Розділ 111. Дюнкерк. Норд-Па-де-Кале	680
Розділ 112. Фарбус. Норд-Па-де-Кале	684
Розділ 113. Дюнкерк. Норд-Па-де-Кале	695
Розділ 114. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	699
Розділ 115. Фарбус. Норд-Па-де-Кале	706
Розділ 116. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	712
Розділ 117. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	728
21 грудня 2017 року. Пієнагаліс. Неподалік від Анікшяя	734